

Кушнерук О. Й.

аспірант НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління",
Київ, Україна, alex.kushneruk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-2268>

Алексєнко Н. М.

аспірантка НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління",
Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6497-6526>

**ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ, МЕТОДОЛОГІЇ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ**

Анотація. Розглянуто податкову безпеку як один із чинників зростання економіки та складову економічної (фінансової) безпеки. Наведено класифікацію методів оцінювання її рівня. Визначено місце податкової безпеки в забезпеченні захищеності державної фінансової системи, виокремлено та охарактеризовано її ознаки. Окреслено можливості щодо дослідження податкової безпеки за допомогою сучасного наукового TRID-підходу, який є дуалістичним і передбачає застосування різних методів та форм захисту від загроз і ймовірних ризиків. Охарактеризовано податкову безпеку через поєднання підсистем нижчих рівнів, що формуються залежно від її суб'єктного складу, наголошено, що істотні загрози виникають на регіональному рівні. Акцентовано увагу на врахуванні економічних інтересів фізичних і юридичних осіб – платників податків, регіонів і держави. Розкрито важливий аспект забезпечення податкової безпеки – дотримання прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів податкових відносин, що має тісний зв'язок із рівнем податкової культури в державі. На підставі широкої джерельної бази запропоновано необхідні заходи для підвищення рівня податкової безпеки.

Ключові слова: податковий ризик, податкова безпека, податкова культура, податкове навантаження, податкове планування, податкова стратегія.

Рис. 3. Літ. 31.

Oleksandr Kushneruk

SESE "The Academy of Financial Management",
Kyiv, Ukraine, alex.kushneruk@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0691-2268>

Nataliia Alekseienco

SESE "The Academy of Financial Management",
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6497-6526>

**TAX SECURITY: ISSUES OF THEORY, METHODOLOGY
AND ECONOMIC DYNAMICS**

Abstract. The article considers tax security as one of the factors ensuring a sufficient financial level of households and businesses, the optimal investment climate and, consequently, economic growth. The reasons for the growing interest in the study of its various aspects are described. The place of tax security in the system of economic security (financial) is revealed, and the classification of modern methods of estimating the latter is given. The place of tax security in ensuring the security of the state financial system of Ukraine is determined, its main features are singled out. In order to comprehensively study tax security, the possibilities of using a modern scientific

© Кушнерук О. Й., Алексєнко Н. М., 2020

TRID-approach are analyzed, which is dualistic and involves the use of various methods and forms of protection against threats and possible risks. Tax security is characterized by a combination of lower-level subsystems, which are formed depending on its subject composition. It is determined that significant threats arise at the regional level due to the decline in industrial production, unemployment, high levels of arrears of wages, pensions and social benefits, weak protection of domestic producers. Special emphasis is put on the economic interests of individuals and legal entities - taxpayers, regions and the state. The important aspect of ensuring tax security is the observance of rights, duties and responsibilities of the subjects of tax relations, which is closely related to the level of tax culture in the country. Based on a wide source base, the necessary measures to increase the level of tax security are proposed.

Key words: tax risk, tax security, tax culture, tax burden, tax planning, tax strategy.

JEL classification: E62, H21, H26.

Кушнерук А. И.

аспирант НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

Алексеевко Н. Н.

аспирантка НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

НАЛОГОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ, МЕТОДОЛОГИИ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИНАМИКИ

Аннотация. Рассмотрена налоговая безопасность как один из факторов роста экономики и составляющая экономической (финансовой) безопасности. Приведена классификация методов оценки ее уровня. Определено место налоговой безопасности в обеспечении защищенности государственной финансовой системы, выделены и охарактеризованы ее признаки. Определены возможности исследования налоговой безопасности с помощью современного научного TRID-подхода, который является дуалистическим и предполагает применение различных методов и форм защиты от угроз и вероятных рисков. Охарактеризована налоговая безопасность путем соединения подсистем низших уровней, формирующихся в зависимости от ее субъектного состава, отмечено, что существенные угрозы возникают на региональном уровне. Акцентировано внимание на учете экономических интересов физических и юридических лиц – плательщиков налогов, регионов и государства. Раскрыт важный аспект обеспечения налоговой безопасности – соблюдение прав, обязанностей и ответственности субъектов налоговых отношений, имеющий тесную связь с уровнем налоговой культуры в государстве. На основании широкой базы источников предложены необходимые меры для повышения уровня налоговой безопасности.

Ключевые слова: налоговый риск, налоговая безопасность, налоговая культура, налоговая нагрузка, налоговое планирование, налоговая стратегия.

Держава здійснює управління найбільш значущими сферами соціальної життєдіяльності через економічний вплив на поведінку суб'єктів господарської діяльності. Будь-які державні гарантії і надання соціальних послуг повинні бути підкріплені відповідним станом економіки країни в цілому, а також наявністю грошових ресурсів у державному та місцевих бюджетах чи позабюджетних фондах, які є основним джерелом соціального розвитку суспільства. Тобто інструментом досягнення певної мети в соціально-економічній сфері держави і суспільства є податки. Розвинута система соціального забезпечення, підтримки правопорядку і захисту особистості й власності, потужна інфраструктура, привабливий інвестиційний клімат та сприятливі умови

ведення бізнесу вимагають на свою підтримку значних коштів, і платник податків, сплачуючи гроші до бюджету, натомість отримує право користування благами сучасного суспільства. Саме податки сприяють розподілу фінансів у межах національної економіки. Податкова політика є основним інструментом створення в Україні стабільної системи оподаткування, завдання якої полягає в забезпеченні достатнього обсягу надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективного функціонування економіки держави, справедливого підходу до всіх категорій платників податків, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство. Результативністю податкової політики обумовлюється успішність досягнення головних державних цілей.

Податкова безпека – один із чинників забезпечення достатнього фінансового рівня домогосподарств і суб'єктів господарювання, оптимального інвестиційного клімату, а отже, економічного зростання. Вона досягається шляхом проведення виваженої податкової політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній і, власне, податковій сферах. Збільшення зацікавленості в дослідженні різних її аспектів зумовлено тим, що актуальна податкова система, відповідно до наявних інститутів, переліку податкових платежів, їх взаємозумовленості, процесу адміністрування, державної податкової політики, а також фінансового стану платників податків і оптимізації інтеграційних та глобалізаційних процесів, може розглядатися і як фактор оптимізації соціально-економічного розвитку, і як потенційна загроза йому. Податкова безпека України є складовою системи фінансової та економічної безпеки й одним із фундаментальних факторів ефективного функціонування економічних агентів. Це необхідна умова інтеграційних амбіцій України в рамках європейського та світового економічного простору.

Питанням податкової безпеки присвячені праці таких учених, як Т. І. Єфіменко [2; 3], С. С. Гасанов [4], В. П. Кудряшов [6], А. М. Соколовська [7], І. В. Богдан [8], С. В. Петруха [9; 10], В. В. Іщенко [11], З. Ф. Петряєва [12], І. І. Подік [13], Ю. Б. Іванов [14], Н. О. Євтушенко [15], О. І. Барановський [16], В. І. Глухова, А. І. Скрипник [17], Е. А. Захарова [18], О. В. Тимошенко [19], В. П. Мартинюк [20], М. І. Викалюк [21], В. П. Писаренко [22], Т. О. Меліхова, О. В. Троян [23], Котляревський Я. В. [24] та ін. Проте, попри значний обсяг публікацій на цю тему, зберігаються дискусійні питання. Податкова безпека – доволі нова економічна категорія, а тому трактування її економічної природи та змісту основних характеристик серед науковців і практиків є неоднозначним.

Мета статті – аналіз питань теорії, методології та економічної динаміки в контексті забезпечення податкової безпеки.

На теперішньому етапі розвитку, за умов ускладнення економічної ситуації всередині держави та збільшення зовнішніх загроз, велика увага приділяється податковій безпеці країни. Дослідники почали визначати її як різновид національної безпеки, її підсистему, що являє собою такий стан оподаткування, який забезпечує гарантований захист і гармонійний розвиток податкової системи в цілому, а також формування достатніх ресурсів для державного та місцевих бюджетів.

Системою вищого порядку для податкової безпеки є фінансова безпека, що визначається як один із базових складників економічної безпеки.

Законом України “Про національну безпеку України” серед основних напрямів державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері визначено [25]:

- дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;
- прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів;
- сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами;
- державну політику у сферах національної безпеки і оборони, що спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо.

А. І. Сухоруков стверджує, що фінансова безпека є проявом захищеності державних фінансів, або станом податкової, бюджетної та грошово-кредитної систем, що сприяє формуванню спроможності держави результативно розвивати, зберігати від значного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси для стимулювання соціально-економічного розвитку та дотримання фінансових зобов'язань [26].

До сучасних методів оцінювання рівня економічної (фінансової) безпеки належать такі:

- моніторинг основних соціально-економічних показників і зіставлення їх із граничними значеннями, які мають бути не меншими/більшими за певний рівень;
- методи експертного оцінювання, що переважно передбачають ранжування об'єктів за визначеним набором показників;
- сценарний підхід, який за допомогою засобів математичного моделювання дає змогу уточнювати й конкретизувати початкові прогнози та створювати нові варіанти сценаріїв у межах передбачуваної моделі;
- методи оптимізації, що передбачають побудову алгоритмів знаходження максимумів (мінімумів) функції і точок, у яких вони досягаються, за наявності обмежень та без них;
- теоретико-ігрові методи, котрі використовуються для аналізу багатосторонніх конфліктних ситуацій з урахуванням їх взаємовпливу;
- методи багатовимірного статистичного аналізу, що дають змогу обчислювати характеристики динаміки розвитку показників економічної

безпеки, виявляти закономірності попереднього розвитку та оцінювати їх перенесення на майбутнє;

- квазідинамічний підхід, що визначає цільову функцію забезпечення безпеки, а сам поділ основних складових безпеки на кількісні (потенціал конкретної сфери безпеки) та якісні (стан захисту певного національного інтересу) показники (індикатори) [27].

Слід підкреслити, що математичні методи, зокрема метод кореляційно-регресійного аналізу, що застосовуються як основа прогнозування для встановлення взаємозв'язку між результативним і кількома факторними показниками, не є ефективними, оскільки політична та економічна ситуація в Україні нестабільна, а зв'язок між явищами і процесами всередині безпекового простору часто нелінійний. На відміну від технічних систем, у соціально-економічних системах межі можливого перетину інтересів істотно коливаються, а отже, є велика невизначеність (рівень перетину різних сфер) щодо прогнозування.

Багато науковців, аналізуючи проблему податкової безпеки в різних площинах, розглядають оподаткування виключно як інструмент вилучення коштів з економіки з метою задоволення ними різноманітних бюджетних потреб.

Зокрема, В. В. Іщенко вважає податкову безпеку частиною фінансової безпеки держави, що визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, який забезпечує достатнє наповнення за рахунок податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також розвиток реального сектору економіки та соціальний захист населення [11, с. 35, 36]. Отже, як один із головних елементів фінансової безпеки податкова безпека через її фіскальну функцію спрямована на наповнення бюджету та надання можливості державі виконувати свої обов'язки повною мірою.

З метою комплексного дослідження та вдосконалення сучасного розуміння економічної природи та особливостей формування податкової безпеки застосовується сучасний науковий підхід, що полягає в можливості її вивчення як явища через якісне обґрунтування системи “загрози-ризик-інтереси-захист” (threats-risks-interests-defence – TRID-підхід) [21]. TRID-підхід дає змогу повніше визначити суть, зміст і економічну природу податкової безпеки, її мету, завдання, методи та принципи формування, якісну й кількісну характеристики впливу на всіх рівнях ієрархічної системи та можливість його зміни за певних умов.

Значений підхід є дуалістичним, оскільки держава (як уособлення суб'єкта справляння податків) та платники податків (як суб'єкти податкової системи й одночасно об'єкти, на які спрямована дія механізму оподаткування) мають різні інтереси та, відповідно, потребують застосування різних методів та форм захисту від загроз та можливих ризиків (рис. 1).

Як система вищого порядку податкова безпека об'єднує низку підсистем нижчих рівнів, які формуються залежно від її суб'єктного складу. З огляду на складність взаємозв'язків і взаємозалежності різних її елементів, а також необхідність урахування економічних інтересів фізичних і юридичних осіб – платників податків, регіонів і держави з метою забезпечення сталого економіч-

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

ЗАГРОЗИ (THREATS)		РИЗИКИ (RISKS)	
Держава	<ul style="list-style-type: none"> – Низький рівень податкової культури; – існування податкової корупції; – ухилення від оподаткування; – надмірні витрати на утримання державного податкового апарату; – необґрунтовані розбіжності в чинному податковому законодавстві; – мінливість податкової політики; – зростання податкового боргу; – нераціональність використання податків 	Держава	<ul style="list-style-type: none"> – Недоотримання доходів бюджетів різних рівнів унаслідок скорочення податкових платежів; – обмеженість виконання своїх функцій державою; – постійне зростання бюджетного дефіциту, розриву між доходами та видатками; – скорочення фінансування державних програм; – збільшення фіскальних злочинів і зловживань
Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> – Нерівномірний та необґрунтований розподіл податкового тягаря між суб'єктами господарювання; – висока частка суб'єктів господарювання, котрі функціонують у тіні; – вплив національного капіталу до зарубіжних країн; – надмірне втручання в господарську діяльність підприємств контролюючих державних органів 	Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> – Посилення податкового тиску, а відтак, і зростання податкових зобов'язань; – можливість донарахувань і необґрунтованих платежів та штрафів за ненавмисне порушення законодавства; – помилки й недоліки при складанні податкової звітності, плануванні та організації господарської діяльності, бізнес-проектів; – можливість потенційного банкрутства
ІНТЕРЕСИ (INTERESTS)		ЗАХИСТ (DEFENCE)	
Держава	<ul style="list-style-type: none"> – Своєчасність і повнота податкових надходжень; – збалансованість інтересів між суб'єктами фінансової системи внаслідок розподілу ВВП; – забезпечення ефективності функціонування податкової та бюджетної систем; – стимулювання розвитку бізнесу, пріоритетних напрямів економіки 	Держава	<ul style="list-style-type: none"> – Реалізація механізму оподаткування шляхом стабілізації чинного законодавства, що його регулює; – створення належних умов ведення бізнесу та його оптимального оподаткування; – формування обґрунтованих податкових пільг та кількості податкових зборів; – спрощення процедури адміністрування податків
Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> – Можливість виконання обов'язку громадян, суб'єктів господарювання сплачувати своєчасно та в повному обсязі податки та збори; – отримання достатньої кількості ресурсів для фінансування своєї життєдіяльності суб'єктами господарювання та громадянами через справедливий розподіл ВВП; – формування економічно справедливих відносин між учасниками оподаткування та споживачами товарів, робіт, послуг 	Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> – Компетентність податкових працівників та можливість проводити фахову роз'яснювальну роботу серед платників податків; – прозорість та спрощення податкового обліку для суб'єктів господарювання; – можливість справедливого вирішення спорів між платниками податків та органами їх справляння; – зменшення кількості податкових перевірок контролюючих органів

Рис. 1. Дуалістична модель основних характеристик податкової безпеки із застосуванням TRID-підходу

Джерело: *Виклюк М. І.* Визначення суті податкової безпеки на основі застосування TRID-підходу. *Економіка. Фінанси. Право.* 2013. № 2. С. 42–44.

ного зростання, податкова безпека включає такі рівні: національний, регіональний, платників податків [12].

Аналіз соціально-економічної ситуації показує, що істотні загрози національній податковій безпеці виникають саме на регіональному рівні: спад обсягів промислового виробництва, безробіття, високий рівень заборгованості із заробітної плати, пенсій та соціальних виплат, слабка захищеність

вітчизняних товаровиробників тощо. Тому подальший соціальний та економічний розвиток суспільства залежить від чіткої регіональної політики, до основоположних принципів якої мають бути віднесені вимоги щодо забезпечення регіональної податкової безпеки [14].

З огляду на викладене можна виокремити ознаки податкової безпеки:

- це характеристика фінансів держави/регіону/платника, яка відображається через систему фінансових показників їх стану;
- її рівень залежить від здатності вчасно ідентифікувати та протистояти дестабілізуючому впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, а також запобігати кризовим явищам;
- необхідний рівень податкової безпеки досягається шляхом використання сукупності фінансових інструментів, діагностичних і контрольних заходів;
- вона спрямована на забезпечення реалізації економічних інтересів держави/регіонів/платників, задоволення їхніх потреб та виконання зобов'язань;
- податкова безпека є важливою умовою забезпечення стабільності та ефективності фінансово-господарської та соціальної діяльності держави в поточному й перспективному періодах [14; 15].

Основним джерелом загроз податковій безпеці є податкові ризики. Під ними варто розуміти ймовірність виникнення негативних наслідків для податкової системи через неефективність її побудови і функціонування, дію наявних загроз та вплив зовнішніх і внутрішніх чинників.

Загрози – це передумова виникнення ризиків. Відмінність між ними полягає в тому, що ризики є ймовірними і їх можна виміряти кількісно за умови настання, тоді як загрози є фактично сформованими небезпеками, котрі під впливом чинників спонукають до настання цих ризиків. Їх взаємозумовленість спричиняє виникнення фінансових втрат як для суб'єктів господарювання, так і для держави, зокрема внаслідок неефективності податкової політики. Розглядати загрози податковій безпеці можна на макро- і мікрорівнях (рис. 2).

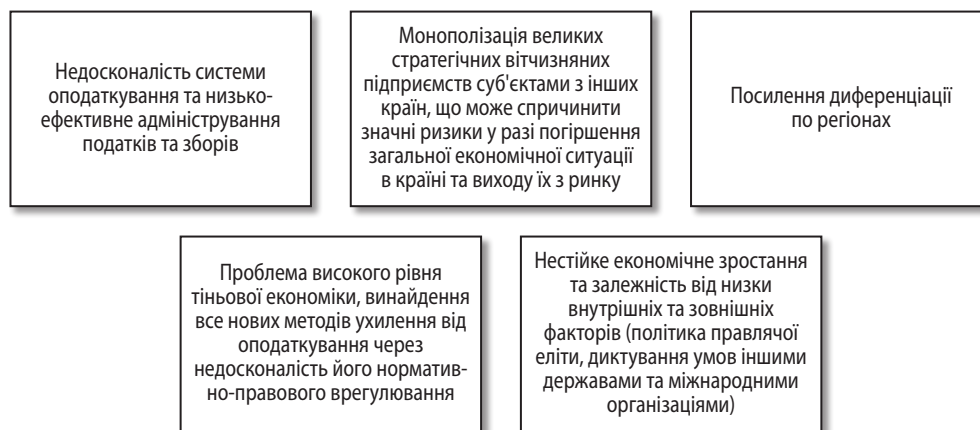


Рис. 2. Загрози податковій безпеці на мікро- та макрорівнях господарювання

Складено за: Голіков С. С. Податкова безпека у системі фінансової безпеки. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С. 135–137.

Ризик породжується об'єктивними невизначеністю, конфліктністю, браком інформації на момент оцінювання, прийняття управлінських рішень, неоднозначністю прогнозів, змінами як у навколишньому середовищі, так і в самій системі, еволюційно-трансформаційними процесами, нестачею часу для наукового обґрунтування економічних і фінансових показників та підтримки прийняття відповідних рішень.

Однією з характеристик податкового ризику є рівень інформаційного забезпечення, адже інформація стає найістотнішим чинником функціонування економічної системи. Керівник на будь-якому рівні управління стикається з браком даних, появою нових напрямів розвитку інформаційних і технологічних структур, обмеженістю доступу до статистичних та нормативних даних.

Податковий ризик, як і економічний, зазвичай оцінюють як вартісний вимір результатів діяльності людського капіталу в умовах невизначеності та недосконалості інформаційного забезпечення. Щоб мінімізувати податкові ризики й протидіяти їм, доцільно сформулювати систему керування ними – узагальнювати результати контролю та систематизувати недоліки й порушення нормативно-правових актів суб'єктами підприємництва у процесі господарської діяльності, схеми ухилення від оподаткування, а також загальні ознаки, що можуть вказувати на наявність наведених порушень. Система керування ризиками має передбачати заходи з постійного контролю за фінансово-господарською діяльністю платників податків (здійснення перевірок), моніторингу сплати ними податків та зборів, виявлення порушень у сплаті, а також найголовніше – недопущення повторного використання схем ухилення, виявлених органами Державної податкової служби раніше [16]. За таких умов використання системного підходу до керування податковими ризиками є елементом підвищення ефективності управління податками. Але на її рівень обов'язково впливатимуть можливості людського капіталу та досконалість інформаційного забезпечення.

Важливим аспектом забезпечення податкової безпеки є дотримання прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів податкових відносин, що має тісний зв'язок із рівнем податкової культури в державі.

В Україні податкова культура перебуває на низькому рівні, що негативно позначається на стані податкової безпеки. Основними характеристиками цього є недостатнє усвідомлення платниками податків важливості податкових надходжень для соціального та економічного розвитку, прояви корупції в органах влади, зокрема в податковій службі, недостатньо ефективне використання коштів із бюджету, приклади безкарності певних осіб або компаній за порушення законодавства, зловживання податковими пільгами, постійні зміни в законодавстві тощо.

На стан податкової безпеки та оподаткування в цілому впливає низка факторів – зовнішніх і внутрішніх. Перші утворюються під впливом загальнодержавних і світових тенденцій. Проте більший вплив мають внутрішні фактори, до яких можна віднести: податкове законодавство, рівні інфляції, податкового навантаження, безробіття, життя населення, тіньової економіки, економічного розвитку, бюджетну політику, інноваційно-інвестиційний клімат, політичну ситуацію в країні, обсяг ВВП та ін. [17].

Система показників та індикаторів податкової безпеки важлива не сама по собі, а як засіб (інструмент) попередження критичних ситуацій, досягнення цілей безпечного розвитку. Тому актуалізується визначення оптимальної кількості та сутності її індикаторів. Так, К. А. Захарова [18] рекомендує використовувати такі показники: податкове навантаження, надлишкове податкове навантаження, коефіцієнт еластичності, ефективна податкова ставка, парето-ефективність. О. В. Тимошенко [19, с. 36] пропонує оцінювати рівень податкової безпеки держави за двома індикаторами: рівнем податкового навантаження (%) та часткою податків у структурі державного бюджету (%). В. П. Мартинюк та О. В. Баранецька [20] виокремлюють як індикатори рівень податкового навантаження на економіку та відношення обсягу податкового боргу до ВВП.

Податкову безпеку можна визнавати задовільною чи незадовільною, адекватною чи неадекватною наявним і потенційним ризикам, викликам і загрозам. Позитивну тенденцію мають показники сумлінності сплати податків, результативності адміністрування податків та рівня податкового боргу платників. Проте останній все ще перевищує критичне значення. У задовільній зоні перебувають коефіцієнти еластичності та результативності податкових органів, що свідчить про посилення фіскальної спрямованості податкової системи України. Проте знову підвищився рівень податкового навантаження. Наявність таких деструктивних тенденцій свідчить про наявність спектра загроз податковій безпеці та актуалізує потребу у визначенні загроз, які найбільш суттєво впливають на виявлені негативні довгострокові тенденції, а також зумовлює необхідність розроблення заходів щодо зміцнення податкової безпеки держави, одним із яких є формування та затвердження на нормативному рівні її концепції [29].

Важливим аспектом податкової безпеки є рівні її забезпечення, які можуть мати такий вигляд:

- економічна незалежність, тобто здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі в міжнародній торгівлі;
- стійкість і стабільність національної економіки, а саме міцність та надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;
- здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [28].

Невід'ємним елементом оподаткування є адміністрування податків – сукупність рішень, процедур, дій посадових осіб контролюючих органів, які:

- визначають інституційну структуру податкових і митних відносин;
- організовують ідентифікацію і облік об'єктів оподаткування та платників податків;

- забезпечують обслуговування платників податків;
- здійснюють організацію та контроль за сплатою податків.

При оптимізації адміністрування податків для цілей податкової безпеки досягаються такі ефекти:

- соціальний – збереження робочих місць, стабілізація соціальної обстановки в регіоні, збереження містоутворюючих підприємств;
- економічний – фінансова стійкість і платоспроможність підприємств;
- бюджетний – можливість виконання суб'єктами господарювання своїх зобов'язань перед бюджетом, своєчасного і повного перерахування податкових платежів і зборів.

До основних заходів податкового контролю належать такі.

1. Покращання ризик-орієнтації системи митного та податкового контролю для мінімізації суб'єктивізму. Необхідно оптимізувати кількість перевірок, що буде корисним і для бізнесу, і для держави в частині економії ресурсів.
2. Активне використання податкової амністії у формі “нульової декларації” з подальшою можливістю застосування непрямих методів контролю над відповідністю доходів та витрат населення. Проте спершу варто випробувати систему на державних службовцях різних рівнів.
3. Боротьба з контрабандою на митниці та митними правопорушеннями. Необхідне цілеспрямоване втручання не тільки прикордонних та податкових служб, а й влади, правоохоронних органів та місцевих органів управління.
4. Інтеграція митних та податкових баз даних в єдину систему, що дасть змогу контролювати не сам факт перетину кордону вантажем, а весь ланцюг доставлення товару до кінцевих споживачів. Це не тільки допоможе покращити контроль, а й прискорить митне оформлення, підвищить довіру до контролюючих органів та їхню ефективність.
5. Податкове планування – діяльність із розроблення та використання заходів, спрямованих на задоволення інтересів як держави, так і суб'єктів господарювання (рис. 3).

Водночас в Україні, на жаль, можна констатувати відсутність стратегії розвитку податкової системи на середньострокову перспективу, що суттєво ускладнює планування підприємницької діяльності, створює ризики для бізнесу, погіршує інвестиційний клімат і спричиняє невизначеність у формуванні податкової безпеки.

В умовах ліберального впливу держави на суспільні відносини суб'єктів господарської діяльності пріоритетною є податкова безпека бізнесу, за якої переважно використовуються інфраструктурні механізми забезпечення, котрі включають різні методи податкової оптимізації через активне застосування численних пільг, що повністю або частково звільняють платника від сплати податків.

Факторами деформації податкової безпеки можуть бути:

- непродумана на довгострокову перспективу та така, що не відповідає інтересам переважної більшості населення податкова політика;

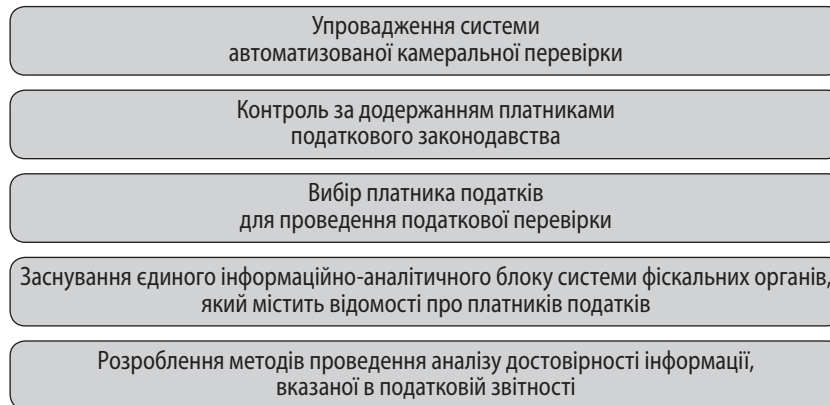


Рис. 3. Ефективне прогнозування і оптимальне планування надходжень податків до бюджету країни

Складено за: Меліхова Т. О., Троян О. В. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 33–37.

- високий рівень оподаткування суб'єктів господарювання, що заважає зростанню підприємницької активності (особливо у сфері інноваційної діяльності);
- корумпованість податкової сфери держави;
- ухилення від сплати податків значної частини економічних агентів;
- розширення масштабів та збільшення числа видів тіньової економічної діяльності, яка прихована від оподаткування;
- недостатньо ефективна робота правоохоронних органів щодо запобігання податковим злочинам та правопорушенням;
- наявність суперечностей у законодавстві стосовно регулювання податкових відносин [30].

Податкові відрахування, неоподатковуваний мінімум, зниження податкових ставок, відстрочення або розстрочення податкових платежів та інші види податкової оптимізації дають можливість значно мінімізувати навантаження і збільшувати прибутковість підприємницької діяльності виключно в рамках закону. В іншому разі держава застосовує досить жорсткі заходи впливу на недобросовісних платників податків.

Проте специфіка кожної окремої держави унеможливає просте запозичення стандартного податкового аудиторського файлу й потребує врахування специфіки наявної податкової системи та практики адміністрування, що актуалізує необхідність аналізу світової практики використання податкових аудиторських файлів з метою вибору оптимального шляху його впровадження.

Для розв'язання цієї проблеми Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) було розроблено стандартний податковий аудиторський файл (Standard Audit File for Tax скорочено SAF-T), який містить точні облікові дані, експортовані з вихідної системи бухгалтерського обліку. SAF-T легкий для читання завдяки стандартизації, компонуванню й формату та надає можливість розширення відповідно до потреб.

Головною перевагою такого файлу є можливість його перевірки та контролю за допомогою патентованого програмного забезпечення, що, у свою чергу, підвищує ефективність і продуктивність контрольних дій. Першу версію SAF-T було опубліковано Комітетом з фіскальних питань ОЕСР у травні 2005 р. Вона ґрунтується на записах журналів бухгалтерського обліку, містить дані про клієнтів і постачальників, деталі рахунків-фактур та платежів [30].

Варто наголосити, що попри різновекторність визначень податкової безпеки, доцільно з точки зору подальшої соціалізації державних фінансів у цілому та фіскальної системи зокрема розглядати її як збалансування інтересів держави, суб'єктів господарювання та населення внаслідок раціонального оподаткування і надання податкових пільг, справляння податків та оптимального перерозподілу податкових надходжень між усіма суб'єктами фінансової системи, формування ефективної податкової культури та дисципліни.

Такий підхід дасть змогу ієрархічно вмонтувати податкову безпеку в національну безпеку як складник економічної й фінансової безпеки держави, komponуючи та зводячи в єдине ціле бюджетну сферу і економіку. За відсутності загроз та ризиків або зведення їх до мінімуму податкова безпека забезпечує гармонію між інтересами держави та інтересами платників податків, формуючи “контури” сталості в розвитку національних економічних систем.

До головних тактичних заходів із підвищення рівня податкової безпеки та нейтралізації відповідних загроз можна віднести:

- ідентифікацію критичних ситуацій, за яких прогнозовані й реальні показники податкової діяльності досягають та/або виходять за межі порогових значень;
- упровадження ключових показників ефективності (англ. Key Performance Indicators, KPI) у практику діяльності податкових органів для всебічного контролю й “зонального” прогнозування податкової безпеки, з урахуванням інваріантності фіскальних ризиків та вжитих для їх нейтралізації заходів;
- розвиток інституційної спроможності інститутів громадянського суспільства для експертизи прийнятих нормативно-правових актів і рішень з податкових питань із позиції балансування необхідності забезпечення податкової безпеки як держави в цілому, так і суб'єктів господарювання зокрема;
- зростання рівня щільності кореляційного взаємозв'язку з трансформацією системи оподаткування, реформуванням системи управління державними фінансами та економічною політикою в межах цілепокладання в Указі Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”;
- підвищення рівня податкової культури, дотримання правового характеру податкових відносин.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки. За результатами аналізу поняття “податкова безпека” на різних рівнях господарювання варто охарактеризувати як податкову політику, що спрямована на доцільність відрахування та сплати податків, правильність здійснення їх обліку та формування податкової звітності, а також податкове планування, спрямоване на

вибір варіанта оподаткування, що характеризує оптимальне поєднання податків та мінімізує податкове навантаження.

Проведене дослідження свідчить, що потрібно здійснювати ефективне податкове планування для подальшої мінімізації витрат та збільшення прибутку. Це сприятиме підвищенню рівня податкової безпеки через формування дієвої податкової політики, яка включає визначення найбільш результативного варіанта сплати податків при врахуванні наслідків різних варіантів проведення господарської діяльності.

В Україні стратегічно важливим є розроблення концепції податкової безпеки, яка має містити пріоритетні цілі й завдання її досягнення, шляхи та методи їх оптимізації, які б відображали значення податків у державному соціально-економічному розвитку, спрямування на координацію загальнодержавних дій щодо гарантування безпеки громадян, секторів економіки, суб'єктів господарювання, галузей, а також на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. 444 с.
3. Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Академія фінансового управління”, 2017. 495 с.
4. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. А. Наднаціональні фіскальні правила та координація бюджетної політики в Європейському Союзі. *Фінанси України*. 2019. № 3. С. 37–55. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.03.037>.
5. Гасанов С. С. Фіскальні правила і фіскальна відповідальність: контекст економічної безпеки. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 7–23. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2018.03.007>.
6. Кудряшов В. П. Управління бюджетними операціями з урахуванням фіскальних правил. *Фінанси України*. 2018. № 12. С. 31–51. URL:
7. Соколовська А. М. Шляхи наближення розділу V Податкового кодексу України до 112-ї Директиви Ради ЄС. *Фінанси України*. 2016. № 8. С. 59–88.
8. Богдан І. В., Петруха С. В. Моделювання застосування числових фіскальних правил в Україні. *Управління державними фінансами: фіскальні правила, ризики, міжнародні стандарти*. Київ, 2019. С. 128–156.
9. Петруха С., Назукова Н. Ефективні середні податкові ставки як критерій інвестування в аграрний сектор національної економіки. *Економіст*. 2015. № 5. С. 18–24.
10. Забловський А., Петруха С., Назукова Н. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки: оцінка дороговказів податкового реформування. *Економіст*. 2015. № 7. С. 6–12.
11. Іщенко В. В. Податкова складова фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту*. 2012. № 37. С. 35–40.
12. Петряєва З. Ф. Верифікація градації рівнів фінансово-економічної безпеки підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 5 (179). С. 402–411.

13. Подік І. І. Податкова безпека як складова частина економічної безпеки національної економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 2. С. 100–107.
14. Іванов Ю. Б., Березна Ю. В. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення. *Економіка розвитку*. 2010. № 2 (54). С. 9–11.
15. Євтушенко Н. О. Податкові ризики та система керування ними. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Менеджмент інновацій*. 2016. № 6. С. 68–77. URL: <https://doi.org/10.15421/191607>.
16. Барановський О. І. Податкова безпека: сутнісний вимір. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. Ірпінь, 2017. № 1. С. 7–24.
17. Глухова В. І., Скрипник А. І. Стан податкової безпеки України та напрямки її зміцнення. *Інтернаука*. 2018. № 10. С. 15–17.
18. Захарова Е. А. Налоговая безопасность. Критерии ее оценки. *Вестник Белорусского государственного экономического университета*. 2011. № 6. С. 63–68.
19. Тимошенко О. В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 32–37.
20. Мартынюк В. П., Баранецкая О. В. Оценка отдельных показателей фискальной безопасности государства. *Бізнес Інформ*. 2013. № 8. С. 15–21.
21. Виклюк М. І. Визначення суті податкової безпеки на основі застосування TRID-підходу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. № 2. С. 42–44.
22. Писаренко В. П. Корпоративний податковий менеджмент як основа забезпечення фінансової безпеки підприємства. 2018. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1451>.
23. Меліхова Т. О., Троян О. В. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 33–37.
24. Мандзіновська Х. О., Штангрет А. М., Котляревський Я. В. Фінансова безпека машинобудівного підприємства: Методичні засади формування та забезпечення. Львів : Українська академія друкарства, 2016. 240 с.
25. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
26. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ: НІПМБ, 2004. 117 с.
27. Михальчук Н. М. Моделювання податково-боргової складової фінансової безпеки на основі штучних нейронних мереж. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління*. 2015. № 815. С. 225–233.
28. Голюков С. С. Податкова безпека у системі фінансової безпеки. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С. 135–137.
29. Подік І. І. Оцінювання сучасного стану податкової безпеки України. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 46–51.
30. Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки : зб. тез Податкового конгресу (м. Ірпінь, 12 грудня 2019 р.). Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2019. 713 с.
31. Podik I. I. SAF-T як інструмент забезпечення податкової безпеки. *Economics of the Information Society: Current Issues and Prospects for Development*: Thesis of the International scientific and practical conference, December. Kyiv ; Budapest ; Vienna : International Academy of Information Science, 2018. С. 5–7.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Tax Code of Ukraine* (Law No. 2755-VI, December 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
2. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2016). *Fiscal and Monetary Security of National Economy*. Kyiv: SESE "The Academy of Financial Management" [in Ukrainian].
3. Iefymenko, T. I. (Ed.). (2017). *Public finances of Ukraine: development and change management (problems of economic security)*. Kyiv: SESE "The Academy of Financial Management" [in Ukrainian].
4. Gasanov, S. S., Kudrjashov, V. P., & Balakin, R. L. (2019). Supranational fiscal rules and coordination of budgetary policy in the European Union. *Finance of Ukraine*, 3, 37–55. DOI: 10.33763/finukr2019.03.037 [in Ukrainian].
5. Gasanov, S. S. (2018). Fiscal rules and fiscal responsibility: economic security context. *Finance of Ukraine*, 3, 7–23. DOI: 10.33763/finukr2018.03.007 [in Ukrainian].
6. Kudrjashov, V. P. (2018). Management of budget operations according to fiscal rules. *Finance of Ukraine*, 12, 31–51. DOI: 10.33763/finukr2018.12.031 [in Ukrainian].
7. Sokolovska, A. M. (2016). Ways of convergence of chapter V of the Tax Code of Ukraine and Council Directive 2006/112/EC. *Finance of Ukraine*, 8, 59–88 [in Ukrainian].
8. Bohdan, I. V. & Petrukha, S. V. (2019). Modeling the application of numerical fiscal rules in Ukraine. *Public finance management: fiscal rules, risks, international standards*, 128–156. Kyiv [in Ukrainian].
9. Petrukha, S., & Nazukova, N. (2015). Effective average tax rates as a criterion of investment in agricultural sector of national economy. *Economist*, 5, 18–24 [in Ukrainian].
10. Zablovskiy A., Petrukha, S., & Nazukova, N. (2015). Concerted and comprehensive strategy for agriculture and rural territories development for 2015 – 2020: tax reform pointers' evaluation. *Economist*, 7, 6–12 [in Ukrainian].
11. Ischenko, V. V. (2012). Tax component of financial security of the state. *Bulletin of Transport Economics*, 37, 35–40 [in Ukrainian].
12. Petriaieva, Z. F., Ivashchenko, G. A., & Petriaiev, O. O. (2016). Gradation levels verification for financial and economic security of enterprises. *Actual Problems of Economics*, 5 (179), 402–411 [in Ukrainian].
13. Podik, I. I. (2016). Tax security as the element of economic security in national economy. *Eastern Europe: economy, business and management*, 2, 100–107 [in Ukrainian].
14. Ivanov, Yu. B., & Berezhna, Yu. V. (2010). Tax security: the essence and conditions of provision. *Economics of Development*, 2 (54), 9–11 [in Ukrainian].
15. Evtushenko, N. O. (2016). Taxation risks and the system of their management. *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Innovation Management*, 6, 68–77. DOI: 10.15421/191607 [in Ukrainian].
16. Baranovskiy, O. I. (2017). Tax security: an essential dimension. *Collection of scientific works of the University of the State Fiscal Service of Ukraine*, 1, 7–24 [in Ukrainian].
17. Glukhova, V. I., & Skrypnyk, L. I. (2018). The state of tax security of Ukraine and directions for its strengthening. *Internauka*, 10, 15–17 [in Ukrainian].
18. Zakharova, E. A. (2011). Tax Security. Criteria for its Evaluation. *Bulletin of the Belarusian State Economic University*, 6, 63–68 [in Russian].
19. Tymoshenko, O. V. (2014). Methodological Approaches to Assessing the Level of Economic Security. *Business Inform*, 6, 32–37 [in Ukrainian].
20. Martynuk, V. P., & Baranetskaya O. V. (2013). Assessment of Some Indicators of Fiscal Security of a State. *Business Inform*, 8, 15–21 [in Ukrainian].

21. Vykliuk, M. I. (2013). Determining the essence of tax security based on the application of the TRID approach. *Economics. Finances. Law*, 2, 42–44 [in Ukrainian].
22. Pysarenko, V. P. (2018). *Corporate tax management as a basis for ensuring the financial security of the enterprise*. Retrieved from <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1451> [in Ukrainian].
23. Melikhova, T. O., & Troyan, O. V. (2017). The analysis of the tax burden on the enterprise tax security level. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 20, 33–37 [in Ukrainian].
24. Mandzinovska, H. O., Shtangret, A. M., & Kotljarevsrej, Ja. V. (2016). *Financial security of the machine-building enterprise: Methodical bases of formation and maintenance*. Lviv: Ukrainian Academy of Printing [in Ukrainian].
25. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018). *On the national security of Ukraine* (Law No. 2469-VIII, June 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].
26. Sukhorukov, A. I. (2004). *Problems of financial security of Ukraine*. Kyiv: NIPMB [in Ukrainian].
27. Mykhalchuk N. M., & Savka, N. Ya. (2015). Modeling of tax-debt component of financial security based on artificial neural networks. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series of Economics and Management Issues*, 815, 225–233 [in Ukrainian].
28. Golikov, S. S. (2015). Tax security as part of finance security. *Ekonomika ta derzhava*, 11, 135–137 [in Ukrainian].
29. Podik, I. I. (2017). Evaluation of the current state of ukraine's tax security. *Ekonomika ta derzhava*, 4, 46–51 [in Ukrainian].
30. *Public finance management and problems of national economic security* (2019). Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine [in Ukrainian].
31. Podik, I. I. (2018, December). SAF-T as a tool for tax security. *Economics of the Information Society: Current Issues and Prospects for Development* (Thesis of the International scientific and practical conference), 5–7. Kyiv: Budapest: Vienna: International Academy of Information Science.